

Historisk oversikt

av Hans Eirik Aarek fra boken *Randaberg-kvekerne* (Nag, Aarek, Olsen)

Den religiøse bevegelsen som kalles kvekerdommen oppstod i England omkring 1650. De 20 årene fra 1640 til 1660 var i engelsk historie en periode preget av politisk og religiøs uro og gjæring. Mange mennesker fant at kirkekristendommen var stivnet til tomme former som ikke kunne tilfredsstille deres religiøse behov. Grupper av mennesker hadde begynt å me ute i friluft hvor de stod i stilighet og ventet på åndens ledelse.

En av dem som følte behov for religiøs fornyelse, var George Fox (1624-91). Han vandret over store deler av England på leiting etter den sanne kristendommen. Til slutt fikk han en religiøs opplevelse hvor han så at Gud kunne tale direkte til det enkelte menneske i den situasjon det er i.

Møtet mellom George Fox og grupper av søkere i Nordvest-England som ventet på åndens ledelse, førte til at kvekersamfunnet oppstod. På kort tid ble kvekertankene spredd over hele England av ivrige unge menn og kvinner. Snart kom kvekerdommen til Amerika. Kvekerstaten Pennsylvania ble opprettet i 1681. Kvekertankene spredte seg også til andre land og kontinenter.

Det er uklart hvordan betegnelsen kveker oppstod. Noen sier at de gamle kvekerne skalv når de hadde sine andakter, andre mener at navnet oppstod som resultatet av en episode hvor George Fox under en rettsak sa til dommeren at han skulle skjelve for Guds ord. Dermed ble George Fox tilhengere kalt kvekere, skjelvere, som økenavn. Etter hvert har kvekerne selv tatt kveker betegnelsen i bruk som navn på seg selv og sitt samfunn. Det offisielle navnet på kvekersamfunnet er Vennenes Samfunn Kvekerne.

Kvekersamfunnets historie i Norge begynner i 1814. Da kommer noen få sjøfolk hjem fra den engelske prisonen, og de bringer kvekeretroen med seg til landet.

Det var under Napoleons-krigene 1807-14 at norske sjøfolk ble tatt til fange av engelskmennene. Under fangenskapet ble en del av fangene opptatt av religiøse tanker. En dansk oversettelse av Barclays Apologi, den tidlige kvekerdommens viktigste teologiske skrift, kom dem i hende, og de tok kontakt med engelske kvekere som hjalp dem både materielt og åndelig.

Ved fredsslutningen i 1814 var det 28 norske og danske fanger som bekjente seg til kvekerdommen. Da de kom tilbake, ble de spredd rundt om i Norge og Danmark. På to steder i Norge var det flere som bosatte seg og dannet andaktsgrupper. Det var i Christiania og Stavanger. Christiania-gruppen opphørte å fungere etter noen tiår, mens gruppen i Stavanger har en kontinuerlig historie helt fram til i dag.

I 1818 får kvekergruppene besøk av fransk-kanadieren Stephen Grellet og engelskmannen Willian Allen som hjelper dem med å organisere kvekersamfunnet som et ordnet kirkesamfunn med nedskrevne retningslinjer for møtevirksomhet og medlemskap. Disse blir publisert i en liten bok med tittelen: *Udvildning af de Grundsætninger og Forskrifter, som iakttages og følges af det religiøse Samfund af Venner alminnelig kjendt under navn af Qvækere - som boe i Christiania og i og ved Stavanger.*

Kvekerne kom temmelig fort i konflikt med myndighetene på grunn av sin radikale holdning som brøt med statskirkens praksis. De ville ikke døpe sine barn, de ville ikke gifte seg i kirken, og de ville ikke begrave sine døde i vigslet jord.

“Kvekerspørsmålet” ble tatt opp i Stortinget i flere omganger, uten at det kom noe særlig resultat ut av det. Det norske samfunn hadde fått en gruppe religiøse dissenterer å hankses med som var ekstremt radikale og steile i sine holdninger.

Kvekere blir utsatt for forfølgelse, de ble ilagt bøter og de fikk begrenset bevegelsesfrihet, dvs, at de etter kongelig dispensasjon bare fikk lov til å oppholde

seg innenfor visse områder. En del kvekere syntes det ble for vanskelig å bo i Norge, og de begynte å tenke på å emigrere til Amerika. Cleng Peerson ble sendt over for å undersøke forholdene, og i 1825 drar de første utvandrerne til USA med sluppen Restauration. Disse utvandrerne reiste først og fremst på grunn av religiøs forfølgelse og ikke fordi de var spesielt fattige. Det var mange haugianere og kvekersympatisører i denne flokken. Snart kom flere andre emigrantgrupper etter. Kvekersamfunnet i Norge mistet i løpet av 100-tallet omtrent en tredjedel av sine medlemmer gjennom emigrasjon (H.E.Aarek 1993 s.51)

Blant de kvekerne som valgte å bli i Norge, var Elias Tastad. Han var en av prisonfangene, og den ledende i kvekergruppen i Stavanger de første generasjonene. Gruppen var i perioder liten og svak og temmelig isolert. Fra 1822 til 1846 var det ikke et eneste besøk av utenlandske kvekere i Norge. Noen norske kvekere var i England, og det var mye korrespondanse med engelske kvekere. I 1840-årene begynte gruppen å vokse.

Tiden etter at den første dissenterloven ble vedtatt i 1845, førte med seg en oppblomstring for kvekersamfunnet. Mange nye medlemmer kom til. I 1846 blir det første offisielle årsmøtet holdt med stor deltakelse fra Norge og fra utlandet. Ressurssterke personer som Endre Dahl og Asbjørn Kloster kom til å spille en viktig rolle i kvekersamfunnet og i samfunnet generelt.

På denne tiden kom utskrivningen av militære mannskaper til den dansk-prøyssiske krigen. I kvekerkretser ble en klar over at den religiøse friheten en hadde vunnet med dissenterloven, hadde vesentlige begrensninger. En av dem var at det ikke var lovlig å nekte militærtjeneste av religiøse grunner. Kvekerne fikk også problemer i forbindelse med avgifter myndighetene oppkrevde: skoleskatt, geistlige fordringer osv.

Kvekersam tar opp kampen mot det de oppfattet som krenkning av religionsfriheten. Det har gode ledere, det får hjelp utenfra, særlig fra England, og det vokser. Veksten finner sted først og fremst i bygdelagene rundt Stavanger, men også i andre landsdeler finner en nye kvekergrupper. Til og med så langt nord som i Tromsø er det en kvekergruppe med eget forsamlingshus. Kvekersamfunnet når sitt høyeste medlemstall i 1868 med 175 medlemmer. I Folketellingen 1865 sier 473 at de er kvekere (H.E.Aarek 1993 s.51). Ikke alle som meldte seg ut av statskirken for å gå over til kveker-samfunnet, ble opptatt som medlemmer. Kravene til medlemskap var strenge.

Det talte ordet spiller i denne perioden forholdsvis stor rolle. Tonen er evangelisk. Kveker fortalere fra England og USA, men også fra Norge, reiser rundt, særlig langs kysten og arrangerer offentlige møter. De største av disse samler 1000 personer, og en reiser så langt nord og øst som til Kirkenes. Det blir distribuert en god del skrifter i denne perioden.

Stavanger har egen skole for kvekerbarn og andre. Asbjørn Kloster blir en drivende kraft her. Fram mot århundreskiftet skulle medlemmer av kveker-samfunnet komme til å stå sentralt i viktige folkebevegelser i Norge. Det gjelder totalavholdsbevegelsen fra 1859 og senere, på 1890-tallet, fredsbevegelsen. Martin Nag peker på at kvekerbevegelsen også var viktig for framveksten av arbeiderbevegelsen (Nag 1993 s.61). Påvirkningen er her mer indirekte.

Etter de ekspanderende årene fra 1840-1870 kommer det en viss tilbakegang både i aktivitet og medlemstall. I 1898 blir det et dramatisk vendepunkt i kvekersamfunnets historie da Vennesen Samfunn finner det umulig å fortsette som registrert dissentersamfunn med de plikter og rettigheter det førte med seg. Dette skjedde fordi kvekersamfunnet ikke ville gi lyster til myndighetene over unge menn som kunne bli innkalt til militærtjeneste. Fram til samfunnet på nytt ble registrert som dissentersamfunn i 1936, kan en si at det fungerte som en "privat" religiøs forening.

Etter århundreskiftet kan en si at kvekerdommen til en viss grad endret karakter. I England og Amerika finner det sted en nyorientering med spesiell interesse for de tidlige kvekere og deres budskap. Den første verdenskrigen førte til at freds- og forsoningsarbeid ble en av kvekersamfunnets viktigste oppgaver. En kan si at

kvekersamfunnet blir mer utadrettet og får en større interesse for tidens sosiale og internasjonale problemer.

Kvekerdommen i Norge gjennomgår i begynnelsen av dette århundret en omforming som gjenspeiler tendensene i utlandet. De hyppige "misjons"-besøkene av utenlandske "forkynnende" kvekere avtar. De små gruppene i Ryfylke og andre deler av landet dør etter hvert ut. Medlemstallet går ned. Samtidig kommer det in religiøs nytenkning gjennom Ole Fredrik Olden og andre. Hjelpearbeid av forskjellig art blir tatt opp. I Norge hadde kvekernes sosiale engasjement i forrige århundre vært rettet mot de fattige i deres nærmeste omkrets. I 1923 får vi den første innsamling blant norske kvekere til et internasjonalt formål, sultkatastrofen i Russland, hvor de støttet engelske kvekere som drev hjelpearbeid i katastrofeområdet.

Kvekerhjelp blir opprettet under utbruddet av annen verdenskrig, og i 1947, samme året som kvekerne får Nobels fredspris, drar en kolonne på omkring 30 lastebiler fra Stavanger til Hamburg med mat, medisiner og klær etter en storstilt innsamlingsaksjon i Rogaland og Agderfylkene. Anna Andersen var leder av kvekersamfunnet i denne perioden og drivkraften for "Tysklandskolonnen" som denne hjelpeaksjonen ble kalt.

Under og etter krigen møtes en gruppe mennesker til kvekerandakt i Oslo. Dette blir til Oslo månedsmøte som blir opprettet i 1956.

Sigrid Helliesen Lund kommer til å spille en sentral rolle både i Oslo månedsmøte, det norske kvekersamfunnet og internasjonalt i "Kvekernes Verdenskomite". Lindgro, hjem og skole for mennesker med psykisk utviklingshemming, blir opprettet utenfor Risør på hennes initiativ i 1959. Institusjonen fungerer i mer enn 30 år. Den ble til boliger for psykisk utviklingshemmede og overført av Risør kommune i forbindelse med HVPU-reformen i 1991.

I Kristiansand er det fra 1960-årene en andaktsgruppe som blir til et månedsmøte i 1975. I Bergen, senere på Ås og i Vestfold møtes og små grupper til andakt.